

Boris Vezjak

Protesti, intelektualci in manko demokracije

Neuspešen zaključek množičnih protestov v Sloveniji zbuja nelagodje, vedno večje. Čeprav so si državljani na ulici obetali številne spremembe, jim ni uspelo skoraj nič: razen v Mariboru, prvem mestu kasneje vse-slovenskega upora, kjer je prišlo do zamenjave koruptivnega župana. Eno leto kasneje resignirano ugotavljamo, da nam ni uspelo uvesti nove politične paradigme delovanja, ustaviti starih klientelističnih mrež in povezav na desnem in levem polu, tudi ne kaj prida zajeziti korupcije. Zdi se, da smo doživeli popoln polom, izgubili celo vero v protestiranje, in da se nam na novih predčasnih volitvah utegne zgoditi čisti izbris smisla državljankega upora.

Zakaj smo tako nemočni? So bile zahteve pretirane in nerealne, preveč populistične in času neprimerne? V nekaterih elementih že, toda ne v bistvenem. Ponudil bom enostavno razlago, v katero čvrsto verjamem: politično mišljenje in dojemanje stvarnosti se pri državljanih nista dovolj spremenila, da bi dosegli preboj. Protesti niso bili odraz množičnega in radikalnega premika v naših glavah – v ljudeh je sicer dozorelo spoznanje po nujnosti drugačne politike in bolj poštenega vodenja države, ne pa tudi, kakšna bi ta morala biti, da bi bila boljša. Pacient lahko zelo dobro ve, da je zbolel, vendar zdravljenje ne more steči, če ne pozna diagnoze in si ne predstavlja svoje prihodnosti, ko bo zdrav. Če je del vstajnikov ponudil anahronistično ikonografijo socializma in rdeče zvezde, s čimer se je vnaprej odrekel realističnemu poskusu alternative, če so nekateri osrednji mediji res aktivno spodbujali miselni »revolt«, pa se horizonti mišljenja niso preveč razširili. Teoretski zapisi niso dovolj, morda so le dober začetek. In zato trenutno celo kaže, da bo sredi nove krize znova prišlo do nietzschejskega »vračanja istega«, kar se političnih elit tiče. Morda z nekaj kozmetičnimi popravki in vzponom oportunistov, ki čakajo na svojo volilno prilžnost.

Da ne znamo misliti sfere političnega v polnem, izvornem pomenu besede, kaj šele, da bi s tem ustvarjali pogoje možnosti za spremembe, je v veliki meri tudi odgovornost intelektualcev. V Sloveniji imamo z njimi kronične težave: ne zgolj, da jih večina beži pred politiko bolj, kot bi pričakovali, ne le, da se jih obsežno stigmatizira, njihova ugled in teža v očeh medijev in javnosti sta komaj zaznavna. Velika večina se jih je postavila v funkcijo »lepe duše«, ki spremlja dogajanje iz varnega zavetja svojega kavča, ne da bi pomislila na svoje dolžnosti, in išče prazne izgovore zase, kako bi ona to storila bolje. Za svojo udeležnost v procesih je slepa, ali kot je domislil filozof Hegel, ne želi v sebi prepoznati, da je zlo lahko tudi v pogledu, ki vidi zlo. K temu prištejmo še javni diskurz, povsem deintelektualiziran, navijaški, rumen in histeričen, s katerim so domači mediji

uspeli povsem degradirati pojem kritičnega intelektualca tudi s tem, ko vanj redno preoblačijo lobiste, strankarske svetovalce, bivše politike in ministre, politično navijaške teologe ali novinarje. Naj navedem zgolj majhen mariborski primer: če se v osrednjem lokalnem dnevniku več kot deset let ne pojavi sintagma »mariborskega intelektualca«, potem lahko to pomeni bodisi, da ti ne obstajajo, bodisi da v deintelektualiziranem okolju pač ne smejo obstajati.

Primer navajam, ker obstaja nenavadna, a simptomatična izjema. Sintagmo so v javni govor zadnjih nekaj let novinarji vendarle vrnili, a le v enem partikularnem, manj pričakovanem kontekstu protestništva. Iskalnik google ponuja neverjeten podatek, da se sintagma »mariborski intelektualci« po dolгих letih navaja le v treh situacijah, med sabo povezanih. Naj jih naštejemo: glede peticije za odstopa župana, okoli mariborskih protestov in pobude »Skupaj za Maribor!« ter v zadnjem času okoli zaslišanja »mariborskih ekstremistov intelektualcev«, ki so menda proteste organizirali in spodbujali. V politično spremembo mesta so torej bili vpeti kot praktični artikulirajoči zahtev po spremembi, tudi programsko zapisanih. Toda ob tem angažirajo jih kot socialne skupine na ravni omemb, ki resda niso nujno edino merilo, skoraj ni zaznati.

Seveda je potrebno striktno ločiti področje tega, kar posamezniki počnejo, od reprezentacije njihovega početja v javnosti, če do nje sploh pride. Številni moji kolegi ne vidijo posebnega navdiha za svoje udeleževanje, ker njihovo delo enostavno ni opaženo. Kritik družbe pač ne moreš biti, če tvoja opažanja do nje ne pridejo, tja pa se prebijejo primarno skozi medije. Po drugi strani si pomislek zaslužijo tudi sami intelektualci; njihova odgovornost razpade na pozitivno in tudi negativno. Filozof Edmund Burke je nekoč dejal, da je edini pogoj za triumf zla zgolj v tem, da dobri ljudje ne storijo tistega, kar bi morali. Ne ugledati, kako pasivnost in indolence soustvarjata nevarne razmere resignacije, ne opaziti, kako je storiti nič lahko enako slabo ali slabše kot kaj storiti, je potencialno tlakovana pot v pekel. Družbeno dogajanje je vselej vedno skano iz določenih družbenozgodovinskih idej in ideologij. Intelektualci bi morali biti zavezani temu, da merijo in tudi ustvarjajo njihove učinke na družbo in formacijo idejne podstati v njej.

Še bolj od njihove vloge v slovenskih vstajah so zanimivi odzivi. Klasičnemu preziru do vselej težko vidnega duhovnega dela se je v razmerah uličnih skandiranj priključil še očitek o nekakšni uzurpaciji družbene vloge, tokrat v razvoju protestov. Namesto več intelekta so si nekateri predstavljali, da bi ga moralo biti manj. Ker so bile vstaje dojete kot dogodek jeznih ljudskih množic, so posamezniki začeli graditi svoj sovražni odnos do njega, čeprav so kot vsi drugi tudi številni intelektualci stali na ulici. Zanimivo, da je takšne refleksije bil sposoben ravno umsko močnejši segment vstajnikov, kar daje slutiti nekakšen idejni spopad, v skladu s katerim je predpostavljene idealizirani lik »čistega protestnika«, osvobojenega vseh

umskih zmožnosti, reduciranega na čisto željo po socialni spremembi, kar je idealizacija po sebi. Izključevanje je imelo za predpostavko celo razumevanje, da vstaje niso nekaj, v čemer bi intelektualci smeli odločati, sploh pa ne v tistem delu, ko se je odločalo o vstajniškem županu. Povedano preprosteje: v očeh nekaterih so bili moteč element v razvoju neposredne demokracije, krivi že tega, da so edini uspeli ponuditi npr. mariborskega kandidata za župana, česar drugi žal niso zmogli. Če je njihova presoja bila dobra, je res možno, toda povsem drugo vprašanje. Njihov greh je, ker jim je uspelo.

Zanikanje intelektualcev v Mariboru ima daljšo brado in zgoraj opisane epizode so verjetno že posledica antiintelektualistične nastrojenosti: situacije ne izboljšuje niti dejstvo, da je sedanji župan iz njihovih vrst. Zaprečenost duhovnega življenja pomaga ohranjati obstoječa razmerja in njihovo disfunkcionalnost – težko verjamem, da je družbeno prenovo mogoče doseči, ne da bi jih mislili, analizirali, načrtovali, ponujali ideje in vizije. Izključitev civilne družbe in njenih akterjev je točno tista gesta, ki sicer venomer potiska politično življenje, že po sebi demonizirano, v polje rigidne samozadostnosti in praznosti, s čimer se izgublja dojemanje dinamike družbenih interesov in njihove heterogenosti. Prav zato je idejno prazno ulično vzklikanje »Gotof je!«, ponavljajoče in obenem utrujajoče, sicer ponudilo učinkovito in uspešno sporočilo, toda v dvignjeno pest in vzklik je bila tako rekoč že vpisana nemoč artikulacije onstran te zahteve.

In ravno zato, kakor tudi zaradi klavnega konca, bi morali biti pozorni na dejstvo, da slovenski protestniški preporod ni izmeril zgolj stanja jeze in nezadovoljstva množic, odprl je tudi vprašanje statusa intelektualcev in njihove obravnave pri nas, še pred tem pa njihove družbene vloge in pomena.

B. Vežjak